

SAATÇİLİĞİMİZ

Perran OLKÜMEN

Saat, zamanı ölçen ve vakti bildiren bir alettir. Daha ilk çağlardan beri insanları ilgilendiren zaman tayini meselesi, dikkati gökte görülen cisimler ve onların değişik şekilleri üzerine çekmiş, bunun neticesi olarak semavi hadiselerle yeryüzündeki hadiseler arasında bir alaka müşahade edilmişti. İşte bu ilk bilgiler insanlara en iptidai bir tarzda zaman ve mevki tayini imkanlarını vermiştir. Medeniyetlerin ilerlemesi zaman mefhumunun da kıymetini arttırmış, ihtiyaçları karşılamak üzere güneş, kum, su saatleri yapılmış ve nihayet makineli saatlerin keşfi ile de saat sanayii doğmuştur.

Şimdi kısaca bu saatleri gözden geçirelim: Güneşin vaziyetine göre zaman tayin etmek maksadiyle yapılan saatlere güneş saati ismi verilir. Bu esas itibariyle, üzerinde hesaplanarak çizilmiş bir takım çizgiler bulunan ufki bir satıhla, dik olarak konmuş madeni bir çubukdan ibarettir. Güneşin bu çubuk üzerine vurmasıyla hasıl olan gölgenin düştüğü yeri hesaplayarak zaman tayin etmek mümkün oluyordu. Bu saatlerin en büyük mahzuru güneşli havalarda istifade edilebilmeleri bir de güneşin vaziyeti sebebiyle arz derecelerine bağlı oluşları idi. Bugün bir çok yerlerde ve bilhassa camilerde bunlara rastlanabilir.

Kum saatlerine gelince, bunlar iki kaptan ibarettir. Muayyen bir zamanı dolduracak şekilde ayarlanmış kum, bu iki kabı birleştiren dar bir boyundan yavaş, yavaş akar. Akış bitince aynı ameliyenin devam etmesi için saati tersine çevirmek icap eder.

Su saatleri, en basit şekli ile üstteki bir hazineden alttaki diğer bir kaba arada bulunan bir delikten muayyen miktardaki suyun akmasıyla geçecek zamanı gösterir. Fakat kaplar madeni olduğu için akan su miktarı tam görülemez ve kat'i bir tespit yapılamazdı. M. E. 135 senesinde İskenderiyede yaşayan bir riyaziyeçi "Ctesibius" daha mükemmel bir su saati yapmaya muvaffak olmuştur¹. Bu saatte esas olan şey, suyun düşmesiyle meydana gelen kuvvetin çarklardan ibaret bir sisteme nakli ve onu döndürmesiydi. Bu harekette tedrici yükselen bir sütun yandaki saat taksimatını ihtiva eden bir cetvel önünde hareket ederek zamanı gösteriyordu. Zamanla su saatlerinin öyle mükemmelleri yapılmıştı ki, bunlardan biride Harunreşit (786-808) tarafından Charlmagne'a gönderilmiş olan saattir. Harunreşit Avrupa devletleriyle dostluk münasebeti kurmaya çalıştığı zamanlarda, iki Fransız murahassı ile Bağdat'a gelen bir heyet Charlmagne'ın selamlarını bildirerek Hıristiyanların Kudüs'ü kolayca ziyaret etmelerine müsaade olunmasını rica etmişti². Harunreşit bu heyete karşı fevkalade nezaket göstermiş, çok kıymetli hediyelerle beraber saat başlarında çalan bir saatde hediye etmişti. Eginhard tarafından yazılan (807) tarihli bir vakainamede bunun o devir için ne kadar mükemmel bir şey olduğu izah edilmektedir.³

¹ La Grande Encyclopedie, cilt 5 s. 647.

² Tarihi Umumi, Ahmet Refik cilt 5 s. 171.

³ La Grande Encyclopedie cilt 15 s. 647.

Bu tarihten kısa bir zaman sonrada Verone başpiskoposu Passificus saatleri, günleri ve ayın safhalarını gösteren bir saat yapmaya muvaffak olmuştu.¹

El Cezeri'nin, Prens Nurettin Mehmet Karaaslan emriyle, 577 de başlayıp oğlu zamanında bitirilen "Al Jami bain al-ilm Wa'lamal al-nafi fi'l-k-khid at al-hial" isimli yazma eserinde su saatleri hakkında gayet geniş malumat verilmiş ve minyatürlerde de gösterilmiştir.²

Muhtelif devirlerde yapılan bu su saatleri kendi devirleri için bir mükemmeliyet arz ederlensede zaman tayini bakımından tam bir kat'iyet gösteremezlerdi.

Saatin hareketini tanzim eden ilk makinenin icadı onuncu asırda ve sonradan Sylvestre il ismiyle papa olan papaz Gerbert'e atfedilmektedir.³ Su saatlerinden tamamıyla mekanik olan saate geçiş

bu sahada atılmış mühim bir adımdır. Birincide suyun tahrik kuvvetinden istifade edilirken ikincide onun yerine, su saatlerindeki birinci müteharrik çarkın mihreri üzerine sarılmış bir ipe asılmış ağırlık kaim olmuştur. Hakiki saatcilik sanatı bu mekanizmanın keşfi ve ölü bir ağırlığında çark altında motör olarak çalışmasıyla teessüs etmiştir.

Maamafih ağırlıkla işleyen ilk makinelik saatler yapıldığı zaman pek doğru işlemiyordu. Öyleki münecim Tycho Brahe (Astronomi sahasında faydalı çalışmaları olmuştur) bugün bile saatlerin tayininde esas olan yıldızların seyrini takip edebilmek için makinelik saatleri tatmin edici bulmamış kum ve su saatlerinden istifade etmişti.⁴

Onüçüncü asırdan evvel yapılmış saatler hakkında pek tafsilata rastlanmıyor; Yalnız on ikinci asırda İslam alemi-

nin en büyük hükümdarlarından biri olup 1146 - 1174 yılları arasında saltanat sürmüş olan Suriye Atabeklerinden Nurettin Mahmut Zengi zamanında Şamda Camii Kebir kapısı yanında iki saat yapıldığı malumdur. Bunlar hakkında fazla bir malumat olmamakla beraber, aslen Horasanlı olup Şam'a geldikten sonra heyet ve nücumdaki bilgisi sayesinde Nurettin Mahmut Zengin'in iltifatına nail olan Mehmet bini Ali bini Rüstem tarafından yapıldığı biliniyor.

Onüçüncü asırdan itibaren bu sahada daha fazla malumat toplamak mümkün olabiliyor. Mesela Mısır Sultanlarından biri tarafından Frederic il. e gönderilen bir saatte güneş, ve planetlerin hareket ettiği, ayrıca saatleri, günleri ve geceleri doğru gösterecek şekilde yapıldığı bildiriliyor.⁵ 1288 de Westminster saat kulesine, 1292 de de Canterbury katedraline konan saatler meşhurdur. 1326 da St. Albansda R. Wallingford tarafından yapılmış olan saatin muhtelif astronomik hadiseleri göstermesi bakımından Avrupanın hiçbir yerinde görülmediği söyleniyordu.

Hakikate uygun bir şekilde işleyen ilk saatler 1500 senelerinde Nuremberg'de yapılmış tır. Bugün Alman müzelerinde portatif ve şekil bakımından orijinal bir çok saatler vardır. Bu devre ait bazı Fransız koleksiyonlarında da mekanizmalarının eksikliğine rağmen imallerindeki zevk ve incelik bakımından kıymetli saatlere rastlanmaktadır.

Saatçiliğin tekamülünde mühim bir yer işgal eden rakkasın raks müddetlerinin aynı olması meselesini ilk defa Galilee ortaya atmıştı. Rakkas esas itibariyle, ucu tespit edilmiş bir ipin diğer ucuna asılmış ağır bir cisimden ibarettir. Bunun saatlere tatbiki onyedinci asırdadır. Gene bu asırdadır ki saatlere de tam bir kat'iyet verilebilmiştir. Buda 1647 senesinde Huy-

¹ La Grande Encyclopedie cilt 15 s. 647.

² Gazette des Beaux-Arts, Un Manuscrit du Traite D'al-Jazari.

³ La Grande Encyclopedie, cilt 20, s. 268.

⁴ Yeni İstanbul Gazetesi, 19/XII/1950, "İnsanlar vakti ölçmeğe ne zaman başladılar" adlı makale.

⁵ Encyclopedie Britannica, cilt 6, s. 13.

gens isimli Hollandalı bir matematikçi tarafından yapılmıştır¹.

Bir ağırlığı, saatin motörü olarak çalıştırmak için ufki vaziyette duran bir silindirin sathı üzerine raptedilmiş bir ipe asmak lazımdır ki bu ip sathı üzerinde bir çok devirler yapar ve silindirde kendi mihver-i etrafında dönebilir. Daima inmeğe meyyal ağırlık bu silindre devrinin hareketini nakleder ve bu harekette mekanizmaya, silindre raptedilmiş dişli bir çarkla naklolunur. Bu ağırlığın sür'atini tanzim etmek için bir çok çareler araştırılmışsada en doğru şekli onyedinci asrın başlarında Galilee tarafından rakkasların raks müdetlerinin müsavi olduğu kanununun keşfiyle meydana çıkmıştır. Rakkas raks etmedikçe üstüvane dönmez.

Üstüvaneye bağlı olan dişlerin çevirdiği diğer dişlilerin diş adetleri yani sür'atleri farklı olduğu için bu farklı dişlilere raptedilen akrep, yelkovan ve saniye müşürlerinin sür'atleri de farklıdır. Saatin en mühim unsurlarından biri olan rakkas çapaya benzeyen ve ankr denilen bir madeni parçaya bağlıdır. Bu dişlinin dişlerini tutar, rakkas raks ettikce ankr da raks eder ve bunun bir ucu da dişlinin bir ucunu tutar, bırakır. Devamlı olarak bu tutuş ve bırakışlar saatin tik tak seslerini verir. Ankr'ın her hareketiyle rakkas itilir ve bu sebeple de raks devam eder.

Zembekli saatlere gelince: Bunlarda saat mekanizması için motör olarak kullanılan zembekler ince uzun çelik safihalardır ki bunlar kendiliklerinden sarılacak şekilde yapılıdır. Zembereğin dış ucu sabit bir noktaya raptedilir, bir ucuda kendi üzerinde dönebilecek şekilde hassas bir mihvare bağlanırsa işte bu mihver uygun bir istikamete çevrilince kendisiyle beraber zembereğin iç ucunu da sürükler. Helezonun devirleri kendi çevresi etrafında gittikçe daralır ve en sonunda mihver kendi haline terkedilirse ilk şeklini

almaya meyyal zembek ana devrinin bir hareketini çizer. İşte bu hareket bir çark tertibatıyla saatin mekanizmasına nakledilir.

Buraya kadar saatin geçirdiği safhaları kısaca gözden geçirdik. Şimdi Türkiye'de saatin taammümü ve Türk eliyle saatler yapıldığı meselesi üzerinde duracağız. Şimdiye kadar bu mevzu üzerinde mühim bir neşriyat yapılmadığı gibi yakın zamanlara kadar Türklerin saat yaptıkları da mevzu bahis edilmemişti. Belki de Türkiye'de saat yapılmamış olduğu hakkında bile bir kanaat vardı. Fakat son senelerde müze haline inkilap eden ve beşyüz senelik bir tarihi olan Topkapı Sarayındaki binlerce eser arasında iki tane de saat bulunmuştur ki bunlar hem Türk ustalarının imzasını taşımakta hemde san'at itibariyle birer kıymet ifade etmektedir. Müze idaresi bunlardan cesaret alarak zaman zaman çeşitli Türk saatlerini toplamıştır ki bunlarda memleketimizde bu san'atin mühim bir varlık halinde olduğunu göstermektedir.

Türklerde saatçilik ne zaman başlamıştır? Bunu kat'i olarak tespit etmek şimdilik imkansızdır. Fakat arşiv malzemesinin zamanla tetkiki belki bu noktayı aydınlayabilecektir.

İlk makineli saat olan su saatlerinin Mısırda tekamül ettikten sonra Bizans ve oradanda Araplara ve Farislara geçtiği malumdur. Fakat hakiki yani sırf makineden ibaret saat sanayiinin de garpte doğup oradan yakın ve nihayet Uzak şarka yayıldığı muhakkaktır. Bu yayılmadan sonradır ki Türklerde teknik hususunda garpten hiçde geri kalmayacak şekilde eserler meydana getirmişler ve bilhassa şekil bakımından bazı hususiyetler yaratmışlardır. Bu yayılmanın mühim bir kısmı tacirler tarafından yapılmakla beraber elçilerde bu sahada oldukça ehemmiyetli bir rol oynamışlardır.

Memleketimize ilk gelen saatlere ait en eski kayıt on altıncı asrın başına aittir. ro Şaban g10 (10 Kanunsani 1505) tarihli

¹ La Grande Encyclopedie, cilt 20, s. 268.

Enderun Hazinesi defterinde kayıtlı bir çok eşya arasında bir frengi saat kelimeleride geçmektedir. Fakat bu vesika ilk gelen saatleri göstermediğine göre bunu onbeşinci asra kadar indirebiliriz. Bunu teyit eden bir kaynakda Fatih Sultan Mehmet II camiinin vakfiyesinde Hamza Bali bini Hacı Mehmet isminde bir saatçi ustasının görevli bulunmasıdır.

İlk saatler Viyana yolu ile Almanya'dan getirilmişti ¹. Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1562 de Almanyaya ve 1564 senesinde de İmparator Maximilien'in taç giyme merasimine gönderilen elçiler dönüşlerinde bir takım hediyelerle beraber kıymetli saatler de getirmişlerdi. Birinci Ferdinand da 1563 de İstanbul'a yolladığı elçisiyle Sultana bazı saatler göndermişti.

Selim II saltanatının son günlerinde tercüman Mahmut efendiyi Viyanaya sefir olarak yollamıştı ². Bu hadiseden pek kısa bir zaman sonra ölünce, kapitülasyonların hükümsüz kalmasından korkan İmparator Maximilien tahta geçen Murat III ile evvelce mevcut anlaşmayı yenilemek için sefirini divana gönderdi. Osmanlı hükümeti bu isteği kabul edeceğini vadetmekle beraber cülus hediyesi alınca kadar da bu anlaşmayı imzalamayı uzatmıştı. Osmanlı İmparatorluğu ordularının Avusturya eyaletlerinde sık sık faaliyette bulunmalarından şikayetçi olan imparator fevkalade murahhas heyetinin gecikmesine bu hadiselerin sebep olduğunu bildirdi. Fakat sadrazam Sinan Paşa ile Budin Beylerbeyinin ikaz edici mektupları üzerine saray müşaviri Bohemyalı Frederic'in maiyetinde İstanbul'a gelen elli kişilik bir heyet Murat III'e otuzbin dükalık bir vergi ile altın kadehler, bir çok gümüş eşya ve altı tane de gayet güzel işlenmiş asma saat takdim etmişti. Hususi surette yaptırılan bu saatlerin her çalınışında birinde birbiri ile cenkle-

şen süvariler, diğerinde bir Türk tarafından takip olunan bir kurt, üçüncüde de yüzünün muhtelif kısımlarını oynatan ve Türk kıyafetini taşıyan bir insan şekli vardı.

Bu hediyelerden başka Ferhat paşaya, vezir cerrah Mehmet paşa'ya, Kapitan paşaya ve diğer paşalara bir takım kıymetli hediyeler ve asma saatler de verilmişti.

Murat III ün sonradan Mehmet III olarak tahta geçen şehzadesi şerefine yapılan sünnet düğünü pek şaşaalı olup günlerce sürmüş ve bu münasebetle de muhtelif devletlerin elçileri ile tanınmış şahsiyetlerden bir çok hediyeler gelmişti ³. Bu arada Raguza, Moldavya ve Ulahya Voyvodalarından gelen kıymetli eşyalar arasında gümüş kupalar, mensucat ve asma saatler de vardı. İngiliz elçisinin takdim ettiği hediyeler arasında bilhassa beşbin altın kıymetindeki bir saatle altın yaldızlı şamdanlar nazarı dikkati celbedecek kadar güzeldi.

Tavernier'de 1660 de Osmanlı Devleti hazinesinde gördüğü şeyleri anlatırken alman markalı bir çok cep ve duvar saatlerinden de bahseder.

171 g da şarka yaptığı bir seyahat hakkında hatıralarını yazan Mirone sarayın kuyumcusu olan arkadaşı Boissonet'nin yardımı ile onun çırağı gibi hareme girmek imkanını elde edebilmişti. Haremde dolaştığı odalar ve salonlarda gördüğü gümüş ve mineli masalar, zarif işlemeli, sedirler, halılar, Venedik aynaları, kubbe-leri elmaslarla süslü altın saatler ve bilhassa kadınlara mahsus odalardan birinde gümüş bir masa üzerinde gördüğü ortası sedef, altın ve gümüş parçalarla süslü fevkalade güzel bir ingiliz duvar saati karşısında hayran kalmıştı.

1728 de İstanbul'a elçi sıfatıyla gelen Marki de Villeneuve de devlet adamlarına verilmek üzere bir çok kıymetli saatler getirmiş, 1742 de de Julien de Roy isimindeki

¹ Yeni İstanbul gazetesi 19.12.1950, İnsanlar vakti ölçmeye ne zaman başladılar.

² Hammer, cilt 7 s. 25, 175.

³ Hammer, cilt 7 s. 1ro, 134.

elçi Gautier ve Lenoir isimli meşhur saatçilerin yaptıkları saatleri hediye etmiştir.

Yukarıda verilen misallerde görüldüğü gibi Osmanlı Hükümdarlarına ve devlet adamlarına muhtelif vesilelerle bir çok saatler hediye edilirken bir taraftanda tüccarlar ticaret maksadiyle külliyetli miktarda saat ithal ediyorlardı. Evvela Venedikliler sonra Fransızlar ve nihayet İsviçreliiler yavaş yavaş İstanbul'a yerleşmeye başladılar. Kapitülasyonların bahsettiği imkanlar sayesinde serbestçe çalışabilen saatçiler ve saat tacirlerinden mükrekkep bir koloni r 592 den itibaren gittikçe artmış ve o zamanki deniz yolculuğunun verdiği büyük tehlikelere rağmen fazla bir kar temin edilmesi sebebiyle kısa zamanda o kadar gelişmiştir ki onsekizinci asrın ortalarına doğru İstanbul'da hemen hemen 160 kadar saatçi toplanmış bulunuyordu. Sarayın saatçisi ismini alan meşhur Rousseau'nun babası İsac Rousseau da bunlar arasında bulunuyordu. Türkiye'ye ilk ithal edilen saatler Alman ve İsviçre markalı olanlardı. Fakat büyük ihtilal ve İmparatorluk harplerinden sonra İngiliz saatleri çoğalmaya başlamış ve diğer saatlere nazaran tercih edilmişti.

Biraz evvel saatçiliğimizin başlangıç tarihinin henüz aydınlatılmadığından bahsetmiştik. Fakat müzemizde mevcut çeşitli saatlere bakarak bizimde bu sahada uzun bir mazimizin olduğuna inanmak lazımdır. Ne yazık ki seneler, yangınlar kıymetli eserlerimizin zamanla heba olmasına sebep olmuş, yabancılar koleksiyonları tamamlamak gayesiyle bir çokklarını hudutlarımızın dışına çıkarmışlar ve nihayet dışardan getirilen ve fabrikalarda daha ucuza malolan saatlerin çoğalması, pazarlarımızı doldurması sebebiyle eskiler bir tarafa atılmıştır.

Bugün Topkapı Sarayı Müzesinde mevcut olan saatler, san'atın her sahasında görükn yüksek zevk ve inçliğimizi tam temsil edemeyecek kadar az fakat bir varlık olarakta büyük bir kıymet taşımakta-

dır. Süleyman Lezizler, Eflaki Dedeler, Mustafa Aksarayiler gibi birçok kıymetli saatçiler yaptıkları saatlere tarih ve imza koymakla onları değerlendirmemize yardım etmiş oluyorlar.

Bu koleksiyondaki saatlerin en eskileri onyedinci asra aittir. Fakat muhtelif yerlerde rastlanan tarihi malumat bizde daha onaltıncı asırda saatçiliğin mevcudiyetini bildiriyor. 1585 senesinde İstanbul esnafı muhtelif sınıflara ayrılmış bulunuyordu. Bu meyanda saatçiyan ismi altında bir gurup esnaf ta vardı.

Murat III'ün Şehzadesi Mehmet şerefine yapılan ve günlerce süren sünnet düğününde, muhtelif san'atkarlar da kendi san'atlarını ve onların inceliklerini belirtmek gayesiyle sırayla geçmişlerdi. Bu muazzam sünnet düğünü hakkında gayet tafsilatlı malfımat veren Sürname'de saatçiler hakkında hülasa olarak şöyle izahat vardır ¹.

"Semercilerden sonra yaptıkları işte dakika geçirmemeyi adet haline getiren ve hareketlerine bir saatin muntazam işleyen çarkları gibi reviş veren saatçi ustaları anlaşılması güç ve seyredenlere hayretler veren geçit resmine başladılar. Bir daire içine pek garip bir maharetle pek çok çarklar yerleştirmişlerdi ki bu çarklara bağlı çekiçler çarkların menzil ve menszil hareketlerine uyarak madeni evaniye vurmakta ve hiç kimsenin müdahalesi olmadan kendi kendine hareket edişi bütün seyirciler tarafından hayretle temaşa edilmekteydi. Bu suretle bu çekiçler beş on kişinin yapamadıkları işi yapıyorlardı. Hiç kimse böyle bir san'atın aynını gördüm iddiasında bulunamaz. Bu marifeti yapanlar daha evvel o işin icadında ön ayak olanları övmüşlerdir. Bunları seyredenler binlerce aferin demişler ve onlarda marifetlerini gösterdikten sonra yollarına devam etmişler, gecede padişah tarafından verilen ziyafette hazır bulunmuşlardır".

¹ Sürname 1344 H. S. 121 b 112 a.

Hatta Murat III bile şahsen saatçili- ğe ve resme karşı meraklı olup bunlarla meşgul olurmuş.

Murat IV Bağdat seferine çıkmadan evvel muazzam bir alay tertip ettirerek bütün büyük ve küçük esnafın alay köş- künün önünden geçmesini istemişti. Bu vesile ile nekadardır esnaf varsa pirleri, na- kipleri, şeyhleri, kethüdarları ağaları, yi- ğitbaşları V. S. ile yavaş yavaş geçmişler- di¹. Bunlar arasında bulunan kum saat- çileri hakkında Evliya Çelebi'de şöyle bir malumat vardır²: "Onbeş dükkan ve yirmi nefer, bunlarda gemicilere lazım ol- duklarından alaylarında yamak olarak tahtirevanlar üzerinde gına gın saatleri- ni bağliyerek geçerler. Eski pirleri Hazreti Yusuf Aleyhisselamdır. Cize şehrinde zin- danda iken ağaçdan ve kumdan saat yap- mış derler. Bu san'at kudreti beşer fevkin- de nazik bir san'attir. Bu marifet yetmiş kadar ilme aşına olmaya tevakkuf eder. Asrı nebevi'de pirleri Talha bini Apter'i'- dir ki Hazretin saatçisi idi".

Saatçilik muhakkak ki ince bir el san'atı ister. Bu bilhassa küçük saatlerde daha mühimdir. Saatçi ustaları yanların- da çalıştırdıkları yardımcılara saati en ince kısımlarına kadar yaptırır ve bu işte muvaffak olanlara icazet verirlerdi.

Muhtelif devirlerde saraya intisap et- miş ve hatta kendilerine paşalık unvanı verilmiş saatçiler vardır. Bunlardan biri Murat III devrinde yaşamıştır. Hatta kendisine öleceğini haber veren Mirahor ve sırdaşı saatçi Hasan olmuştu. Saraydan kısa bir zaman ayrılarak Diyarbakır vali- liğine tayin edilen ve bir müdet sonrada saraydaki eski vazife sine dönen saatçi Ha- sanın bir gece gördüğü rüyayı tabir ettire- rek yakında öleceğini anlayan Sultan Mu-

¹ Osmanlı Tarih, Ahmet Rasim cilt 1, S. 402.

² Evliya Çelebi, Matbu cilt 1, S. 548, 751.

rat midesinde hafif bir ağrı hissederek sahilde_ki Sinan Paşa köşküne çekilmiş ve ertesı gün de hakikaten ölmüştür.³

Rumelili olan saatçi Mehmet Paşa da gençliğinde saraya girerek iç kiler odasından has odaya ve silahtarlığa kadar yükselmiş ve nihayet 1669 da Kubbe veziri tayin olunmuştur⁴. Saraya intisap etmiş saatçilerden biride saatçi Hasan Paşa'dır. Kaniye muhasarası esnasında Osmanlı orduları bir taraftan Avusturya ve Macaristan ile uğraşırken diğer taraftan da Anadolu'da da çıkan bazı isyanı bastırmaya çalışıyordu. İstanbul'da bu karışıklıklardan istifade eden asker ayaklanmış ve devlet ricaleri arasında da bazı çekememezlikler baş göstermişti. Durumun bu derece karışması karşısında Veziri Azam Yemişçi Hasan Paşa eski yeniçeri ağası Ali'yi boğdurmuş, Hasan Paşa gibi tedbirli bir veziri idam ettirmiş ve eski kaymakamlardan saatçi Hasan Paşa'yı da Trabzon'a sürdürmüştü.⁵

Maalesef yalnız isimlerini bildiğimiz bu saatçiler hakkında fazla bir malumatımız yok. Hatta yakın devirlerde yaşanan ve Topkapı Sarayı Müzesindeki saatler arasında birer ikişer isimleri olan Süleyman Lezizler, Zihniler, Mustafa Ak-sarayiler gibi saatçiler bile el'an meçhulümüz olarak kalıyor.

Yalnız şunu itiraf etmek lazım ki saatlerimiz Avrupa saatleri kadar gösterişli değildir. Bunların daha küçük ve kullanışlı olmalarının sebebini daha ziyade Türk evlerinin hususiyetinde ve yaşayış şeklinde aramak icap eder. Türk ustaları Avrupa saatlerini taklit etmeden kendilerine göre birer hususiyet vermesini bilmişler ve şimdi taktirle seyrettiğimiz eserlerini ortaya koymuşlardır.

³ Hammer, cilt 7, s. 189.

⁴ Sicili Osmani cilt 3 S. 2.

⁵ Osmanlı Tarihi, Ahmet Rasim cilt 1, s. 423.